

نمک‌نامه

جستارهایی در باب ذوق ایرانی

الناز نجفی

www.ketab.ir

www.ketab.ir

نمک‌نامه

جستارهایی در باب ذوق ایرانی

نویسنده: الناز نجفی

مدیریت هنری: استودیو مان

طراح جلد: روجا علی‌نژاد

چاپ و صحافی: نقطه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۲۰۴-۷-۶

چاپ اول: تابستان ۱۴۰۱

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

مطالعات هنر و ادبیات ایران (۱)

۰۹۳۷۳۰۳۴۵۲۴

@maancentre

www.maancentre.com

تمامی حقوق این اثر برای «خانه فرهنگ و هنر مان» محفوظ است.
انتشار و بازویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه چاپی، صوتی،
تصویری و انتشار در فضای مجازی، منوط به اجازه‌کشی از ناشر است.

www.ketab.ir

سرشناسه: نجار، التاج، ۱۳۶۲ -

عنوان و نام پدیدآور: نمک‌نامه: جستارهایی در باب ذوق ایرانی.

مشخصات نشر: ساری: خانه فرهنگ و هنر مان، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۲۰۴-۷-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا

عنوان دیگر: جستارهایی در باب ذوق ایرانی.

موضوع: ادبیات فارسی -- مجموعه‌ها

موضوع: Collections -- Persian literature

رده بندی کنگره: PIR۴۰۰۵

رده بندی دیویی: ۸۰/۸۴

شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۳۸۵۶۹

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیا

| فهرست |

۷.....	درآمد
۱۱.....	مقدمات: ذوق چیست؟
۱۲.....	نمک
۱۴.....	آن
۱۷.....	ذوق
۱۹.....	فراغت
۲۲.....	دنبال رگه رفتن
۲۵.....	رگه اول: بو
۲۶.....	زعفران
۲۸.....	بوستان
۳۰.....	به
۳۲.....	نان
۳۵.....	رگه دوم: مزه
۳۶.....	آش پزی
۳۹.....	جافتادن
۴۱.....	دم کشیدن
۴۴.....	رشته
۴۷.....	پروردن
۴۹.....	رگه سوم: سفره
۵۰.....	دل
۵۲.....	بادیه آش
۵۴.....	قاب پلو
۵۶.....	هفت سین
۵۸.....	میزبانی
۶۱.....	رگه چهارم: شعر
۶۲.....	قند پارسی
۶۵.....	شاعری و دیگر هیچ
۶۸.....	استاد سخن
۷۰.....	زمستان است!
۷۴.....	بنفشه ایرانی
۷۷.....	رگه پنجم: نثر
۷۸.....	آن کهنه اصفهانی

۸۱.....	حلوائ نجف
۸۳.....	شیرینی و شنگی زبان
۸۵.....	دهخدا و ملک
۸۹.....	رگه ششم: آب
۹۰.....	یزدی و آب
۹۳.....	هدهد
۹۵.....	غول بیابان
۹۷.....	مقدار آب، خیال آب
۱۰۱.....	قطره قطره جمع گردد
۱۰۵.....	رگه هفتم: باغ
۱۰۶.....	تشنگی
۱۰۸.....	اصالت
۱۱۰.....	هم سایگی
۱۱۲.....	نارنجستان
۱۱۵.....	رگه هشتم: ابر و باد
۱۱۶.....	به شیرینی نمک
۱۱۹.....	هندوانه بر خارشتر
۱۲۲.....	سرماي ماه
۱۲۴.....	سوختن ابر
۱۲۶.....	مهرگان هرات
۱۲۷.....	در پناه باد
۱۲۹.....	چاه یخ
۱۳۳.....	رگه نهم: رنگ
۱۳۴.....	گل و مرغ
۱۳۶.....	مینا
۱۳۹.....	کاشی
۱۴۲.....	کاغذ ابری
۱۴۵.....	رگه دهم: نظم
۱۴۶.....	خوشنویسی
۱۴۸.....	آینه تراشی
۱۵۰.....	منبت کاری
۱۵۲.....	سفالگری
۱۵۵.....	کتاب نامه

| درآمد |

میان زیبا و خواستنی فاصله هست؛ نمک نامه درباره دومی است. این فاصله همچون تفاوت لیلی است با هر زیباروی دیگری که پسندِ مجنون نشد. درباره امتیازات صوری آثار هنری کم گفته و نوشته شده، اما از آن هم کمتر به رموزی پرداخته شده که این آثار را فراتر از امری زیبا، مقبول خاص یا عام می کرد. ای بسا آثاری که محاسن بی شمار داشت ولی آن طور که باید و شاید جای در دل ها باز نکرد و چه بسا دست پرورده هایی که با وجود کاستی هایی به مذاق خوش آمد، نقض هایش بخشیده و به مرور و با دستیاری دیگران به کمال رسید.

این درست که ذائقه مردمان در هر دوره و زمانه قوت و کیفیت یکسانی نداشته، و نتیجتاً خوراک های مادی و معنایی متفاوتی را تقاضا می کرده؛ اما نمی توان منکر شد که چاشنی هایی به کمک این ذائقه می آمده و آن را حساس و تقویت می کرده. در این معنی در هر دوره و هر زمینه ای میان آنان که دست درکار ساختن و خلق بودند و بهره مندان از این آثار، گفت و گو یا بده پستانی روی می داده و این دو، آب به آسیاب هم می ریختند.

کتاب حاضر بیشتر متوجه آن صفات، ابتکارات و مهارت های نه چندان پیچیده ای است که شعر، نثر، خوراک، باغ، و سایر امور طبیعی یا صناعی را به قدر

کافی پرورده و ذوق بخش می‌کرد که به کمک دریافتِ مخاطب ایرانی بیاید، او را به حفظ و نشسته‌ای برساند و حتی ذائقه‌اش را تربیت و مشکل‌پسند کند. مثل وقتی که آشپزی ماهر با پروردن زیتون، طعم و مزه آن را آشکارتر می‌کند، چنان‌که زان‌پس مشکل بتوان زیتون بی‌مزه را تحمل کرد.

در وهله نخست غالب یادداشت‌های این مجموعه، درباره غذا و تنقلات به نظر می‌آید. به این علتِ مهم که «چشیدن» بهترین استعاره برای فهمیدن است، آن هم فهمیدنی بی‌واسطه؛ وقتی برای درک مرغوبیت چیزی نیازی به چرتکه دست‌گرفتن یا استمداد از عقل و براهین منطقی نداریم، مثل وقتی است که از خوردن غذایی نغز حفظ می‌بریم. کمتر کسی است که از خوردن چنین غذایی کیف نکند و انگشت‌شمارند کسانی که با خوردن غذای بد «توی ذوقشان نخورد». از همین رو «ذائقه» هرچند به معنی حس چشایی است، ولی در معنی به همهٔ اموری تعلق گرفته که ادراکش وابسته به استدلال، تعقل، سواد و مهارت آن چنانی نیست.

از منظر ذوق میان آشپزی، خوشنویسی، نگارگری، شعر، سفالگری و جام‌بری تفاوت ژرفی نیست؛ چنان‌که سابق بر این یک شخص همان قدر از شنیدن غزلی از حافظ حظ می‌برد که با دیدن شکسته‌نستعلیقی به خط درویش عبدالمجید به وجد می‌آید. مسلماً درک صنایع، بدایع و معانی کلام حافظ کار ساده‌ای نیست ولی این دشواری‌ها سبب نشده عموم مردم از آن لذت ببرند. از آنجا که قیاس و استدلال را به این وادی راهی نیست، نتیجتاً توضیح علل این لذت در قالب کلام و الفاظ ساده نیست؛ مجنون نیز در توضیح علت عشقش به لیلی کم می‌آورد.

از اینکه قدما در توضیح این مقبولیت صفت «نمکین» را به کار برده‌اند و گاه راه اغراق پیموده و کسی یا چیزی را «کان نمک» خوانده‌اند، می‌شود حدس زد که نزد آنان

۱. «نمک در اشعار مولانا اسباب است حاله‌ای روحانی است: معشوق کان نمک است و یا نمک‌دان است و عاشق با بهره‌گیری از این نمک که در عین حال به معنی دلربایی و افسونگری است خود دوست‌داشتنی‌تر و روحانی‌تر می‌شود؛

رمز لطف و قبول خاطر این آثار، اتصالشان به سرچشمه‌ای واحد بود که آنها را متجانس و هماهنگ و برای ذائقه عامه آشنا و مقبول می‌کرد. این کتاب ادعای رسیدن به آن سرچشمه خیال‌انگیز را ندارد و تنها تلاشی است در یافتن و پی گرفتن رگه‌هایی با این امید که راه به معدن برد. این رگه‌ها عبارتند از: بو، مزه، سفره، شعر، نثر، آب، باغ، ابرو باد، رنگ و نظم. هر رگه مشتمل بر تعدادی یادداشت است که در هر یک، به فراخور موضوع، نکته‌ای را پی گرفتم که در تبدیل یک اثر، یک میوه یا ادویه، یک خوراک، یک فضا، یک شخصیت، یک موقعیت یا یک محصول از امری «پذیرفتنی» به امری محبوب و «خواستنی» نقش داشته است.

نام این کتاب همه محتویات ذوق بخش آن را مرهون لطف و تشویق‌های سید محمد بهشتی ام.

از همسرم بهنام ابوتراییان برای همراهی هایش ممنونم.

خوب است تشکر کنم از دوست ارجمند جناب بهمن بیانی که در محتوای برخی یادداشت‌ها از دانسته‌های فراوان ایشان مدد گرفتم، از کجانش معتقدی مهربان برای تصاویری که در اختیارم گذاشتند، همین‌طور مجید عبدالمین که در کمال لطف زمینه‌آشنایی با نشر «خانه فرهنگ و هنر مان» را فراهم کرد و از این نشر به خاطر استقبال از انتشار این کتاب.

الناز نجفی

بهار ۱۴۰۱